

10. Розенталь Д.Э. Справочник по правописанию и литературной правке: для работников печати / Д.Э. Розенталь. – 3-е, изд. испр., доп. – М. : Книга, 1978. – 336 с.
11. Розенталь Д.Э. Справочник по правописанию и литературной правке / Д.Э. Розенталь ; под. ред. И.Б. Голуб. – 16-е. изд. – М. : Айрис-пресс, 2012. – 368 с.
12. Слинсько І.І. Дослідження з історичного синтаксису української мови за пам'ятками XIV-XVIII ст. : (місцево-просторові звороти) / І.І. Слинсько. – Л. : Вид-во Львів. уні-ту, 1968. – 112 с.
13. Тищенко К. Всеслов'янськість мови українців: оглядовий нарис / К. Тищенко // Український тиждень. – 2012. – №39 (256). – С. 22-64.
14. Шевченко Т. Кобзар / Т. Шевченко. – Х. : Школа, 2014. – 576 с.
15. Шеляженко Ю. Институт русского языка признал, что говорит «в Украине» – грамотно! [Електронний ресурс] / Ю. Шеляженко. – Режим доступу: <http://blog.liga.net/user/sheliazhenko/article/3187.aspx>.
16. Шестакова О. Где живут украинцы: «на Украине» или «в Украине»? [Електронний ресурс] / О. Шестакова // Комсомольская правда в Украине. – 2011. – 5 сер. – Режим доступу: <http://kr.ua/politics/294342-hde-zhyvut-ukrayntsy-na-ukrayne-lyly-v-ukrayne>.

The article defines the functional potential of prepositional-case forms «in Ukraine», «at the Ukraine», «into Ukraine», «upon the Ukraine», intralinguistic as well as extralinguistic factors which determine their normativity / non normativity, relevance / irrelevance during the different stages of the development of the Ukrainian language. The main analysis of syntactic structures with prepositions on and in and the noun Ukraine in the form of locative and accusative cases was carried out firstly through the prism of linguistic and sociolinguistic concepts by Ivan Ohienko about significant grammatical phenomena of the Ukrainian language, «public» and «private» grammatical forms during current Ukrainian-Russian relationship.

Key words: prepositional and noun forms in Ukraine, into Ukraine, at the Ukraine, onto the Ukraine; lexical units – the names of the states; peculiar features of the Ukrainian language; language practice of Taras Shevchenko; linguistic concept by Ivan Ohienko.

Отримано: 02.10.2015 р.

УДК 007:304:070:001.8(477)19

Т. А. Трачук

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

УТВЕРЖДЕННЯ ОБРАЗУ ІВАНА ОГІЄНКА, ВИВЧЕННЯ ТА ПОШИРЕННЯ ЙОГО НАУКОВОЇ І ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ У М. ХМЕЛЬНИЦЬКОМУ

У статті висвітлюється тема вшанування пам'яті Івана Огієнка, дослідження і поширення його науково-педагогічної, літературної і перекладацької спадщини науковцями, просвітянами, письменниками м. Хмельницького.

Ключові слова: Іван Огієнко, університет, «Просвіта», Церква, наукові дослідження.

Особистість Івана Огієнка (митрополита Іларіона), який відіграв значну роль в історії України періоду її національно-демократичної революції 1917-1920 рр. та в житті української діаспори США і Канади у 40-70-х рр. XX ст., привертала і досі привертає увагу як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників.

Чимало робиться для вшанування пам'яті цього видатного державного, церковного та громадського діяча, для вивчення його наукової і творчої спадщини і в м. Хмельницькому. Тут, у колишньому Проскуріві, І. Огієнко бував у 1918-1920 рр. як міністр освіти, міністр віросповідань УНР, ректор новоствореного у Кам'янці-Подільському державного українського університету.

В автобіографічній хронологічній частині «Мое життя» публіцистичної роботи «Рятування України» він описує цікавий випадок, що стався у березні 1918 р. під час переїзду з Києва до Кам'янця-Подільського урядової комісії, членом якої він був: «...в Проскуріві привітав комісію комісар місцевих залізничних шляхів К. Місевич. Огієнко звернув йому увагу на прикре явище: «Назви станцій іще скрізь російською мовою». Вертаючись до Києва через три дні, комісія скрізь побачила вже написи українські. На пам'ять про таку швидкоукраїнізацію подаровано К. Місевичу книжку «Українська культура» [1, с.91].

Нині своєрідним центром огієнкознавства у Хмельницькому є Народний Дім міського Товариства української мови ім. Тараса Шевченка «Просвіта». Саме тут постійно спілкуються між собою як активісти громадського життя, так і пересічні громадяни, люди різних поколінь, різних вірувань, політичних поглядів і естетичних смаків, яких об'єднує синівська любов до України, її історії і культури.

У бібліотеці Народного Дому зберігаються десятки рідкісних книг та часописів, автором чи видавцем яких був сам І. Огієнко. Частина з них ще в 1989 р. привезла зі своєї поїздки до української діаспори в Мюнхені нинішня господиня Народного Дому, голова міської «Просвіти» Зоя Діденко. Серед цих книг – унікальне, раритетне видання перекладеної І. Огієнком з «давньоєвропейської й грецької мови» на українську «Біблії або Книг Святого письма й Нового Заповіту» [2], також – історична монографія митрополита Іларіона про подвижника православної церкви XVIII ст., уродженця м. Володимира-Волинського, митрополита Ростовського Арсенія Муцієвича, якого Катерина II «живим замурувала у в'язниці» [3].

До послуг відвідувачів Народного Дому – і випуски журналу «Віра й культура», що видавався у 50-70-х роках у Вінніпезі (Канада). Вони наповнені різноманітними працями І. Огієнка. Дві його статті вміщено у другому числі часопису за 1958 рік: «Переклади Біблії на українську мову за нового часу» [4, с.1-9], «Основи християнства» [4, с.10], також вірш «У преріях» [4, с.11] і поетичну настанову новим священикам «Смиреним будь!» [4, с.19].

Третє число місячника «Віра й культура» за 1960 рік містить п'ять матеріалів Іларіона: різдвяну поему «Яка велика це хвилина!» [5, с.2], статтю «До 90-ліття пам'ятки «Остромирова Євангелія» [5, с.9], поему «Туди, де дише океан» [5, 10-13], третю частину наукової праці «Рід слів в українській мові» [5, с.13, 14] та інтерв'ю про його відвідини Собору громади Св. Софії в Монреалі [5, с.15-16].

Кілька праць митрополита Іларіона, богословські та філологічні, бачимо в дев'ятому номері цього ж часопису за 1963 рік: «Кирило й Методій, всеслов'янські апостоли», стаття присвячена «1100-літтю з дня нової всеслов'янської культури» [6, с.3-6]; чотири розділи богословської монографії «Канонізація святих в українській церкві» [6, с.9-12]; VI-XI частини «Етимологічно-семантичного словника української мови» [6, с.19-25]. Тут же читаємо хронікальні повідомлення про події в житті церкви за участю митрополита Іларіона [6, с.25-27].

Про окремі моменти його життя розповідається у другому номері книги протоіреєя з Канади Петра Білона «Спогади». Автор, зокрема, пише, що «Митрополит Холмської й Підляської єпархії Іларіон прибув до Канади у вересні 1947 року. Відразу розпочав видавничу діяльність. З-під його пера вишло багато різних вартісних книжок, серед яких не бракувало й поем з істо-

ричною тематикою. Крім того він видавав народний християнський місячник «Слово істини». Цей місячник проіснував лише до 1-го листопада 1951 року; замість нього вийшов журнал «Наша культура», а незабаром і цей змінив свою назву на «Віра й культура»... У митрополита Іларіона є невичерпний резерв енергії. Не дивлячись на його глибокий вік, Владика Іларіон надзвичайно багато працює в єпархії, в Богословській Академії, де викладає лекції студентам, а крім того і у видавництві журналу та богословських книжок» [7, с.127-128].

У книгозбірні Народного Дому зберігаються і ті твори І. Огієнка, які були перевидані впродовж останніх десятиліть в Україні з ініціативи професора Київського національного університету імені Тараса Шевченка Миколи Тимошика, а також надіслані з української діаспори США, Канади, Великобританії часописи «Рідна школа», «Крилаті», «За українську державність» та інші, у яких публікується чимало матеріалів огієнківської тематики.

На основі цих книг, збірників, журналів, газет Хмельницьке міське товариство української мови ім. Тараса Шевченка «Просвіта» проводить круглі столи, бесіди, лекції з циклу «На варті українства». У 1992 р. воно взяло безпосередню участь в організації науково-теоретичної конференції, присвяченої 110-річчю від дня народження І. Огієнка. А 1997 р. випустило «Наукові записки учасників програми «Просвіти». Серед матеріалів цього видання – три статті огієнківської тематики: «Створення Кам'янець-Подільського університету – важлива подія в духовному житті Поділля», автор Наталка Гринчак [8, с.45-67]; «Мовознавчий аспект наукових зацікавлень Івана Огієнка», автор Олег Львовський [8, с.68-78]; «Погляди митрополита Іларіона на іконопочитання та іконоборство», автор Ольга Радчєня [8, с.79-94]. У тому ж 1997 р. міська «Просвіта» видала за спонсорські кошти монографію митрополита Іларіона «Преподобний Іов Почаївський» [9].

До 130-річчя від дня народження видатного вченого у січні 2012 р. було проведено спільно з міським управлінням освіти круглий стіл за безпосередньої участі учнів усіх навчальних закладів міста – дійсних членів Малої академії наук.

Співробітниками Народного Дому, зокрема З.О. Діденко, підтримують тісні зв'язки з редакціями періодичних видань української діаспори у США, Канаді, Великобританії, з провідними вченими-огієнкознавцями Києва, Кам'янця-Подільського, Житомира, Хмельницького.

Не раз побував тут з діловим візитом визначний дослідник життя і багатогранної діяльності І. Огієнка, професор Микола Тимошик. Він подарував чимало перевиданих в Україні праць ученого і власних книг про нього, неодноразово брав участь в організованих міською «Просвітою» читацьких конференціях, у теле- і радіопрограмах обласної ТРК «Поділля-центр», які уже понад два десятиліття веде Зоя Діденко: «Українська душа», «Свою Україну любіть», «Подільський передзвін».

До однієї з таких телепередач був залучений разом з Миколою Тимошиком і гість із Канади отець Богдан Сенчик, який особисто знав митрополита Іларіона, котрий і благословив його на священницький чин. Постійні творчі зв'язки Народний Дім Хмельницької міської «Просвіти» підтримує з ініціатором створення Всеукраїнського Товариства імені Івана Огієнка, організатором Центру огієнкознавства у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка, професором Євгенією Сохацькою, з багатьма хмельницькими дослідниками життя і творчості цього велета української думки і справи, з письменниками, які в своїх творах змалювали яскравий образ І. Огієнка.

Саме у співпраці з З.О. Діденко відомий хмельницький прозаїк, голова обласного відділення Національної спілки письменників України Василь Горбатюк у 2001 р. підготував сценарій телефільму «Терновий вінець Огієнка»,

який був відзнятий та змонтований фахівцями ОДТРК «Поділля-центр» і отримав високу оцінку журі й учасників Всеукраїнського фестивалю телерадіограм «Калинові острови».

Василь Горбатюк у 2010 р. видав науково-публіцистичне дослідження «З-під трави забуття», у якому описав кілька складних періодів в історії нашого краю, зокрема роки створення і становлення у Кам'янці-Подільському українського університету, фундатором і першим ректором якого був І.І. Огієнко, оприлюднив листи до нього відомого українського мистецтвознавця Костянтина Широцького [10].

Окремі моменти життя і діяльності Івана Огієнка, його побратима, нині майже невідомого письменника і військового, редактора і видавця журналу «Українська хата» Павла Богацького відображені в іншій книжці В. Горбатюка, художньо-документальному романі «Слово і меч» [11].

Хвилює ця тема і поета Петра Карася, який у своєму вірші «До Івана Огієнка» наголосив на найголовнішому з того, чим позначений життєвий шлях цього ученого, педагога, церковного та громадського діяча: «...Палив душі високі горна, / У віри просячи руки, / Щоб незалежна і соборна / Була Вкраїна навіки. / Ти вірно ніс козацьку вроду, / Зривав з відступництва більмо / І мовою свого народу / Послав йому Святе Письмо» [12].

До створення поетичного образу І. Огієнка вдався і Віталій Мацько, хмельницький письменник і учений, доктор філологічних наук, автор численних дослідницьких статей і монографій. У поемі «Збруч» він моделює цей образ як патріота, душу якого завжди гріє рідна мова і отчий край, хоч би куди не закидала його доля [13, с.9-19].

В одній із своїх статей В. Мацько проаналізував чималий внесок подільських письменників у розвиток української художньої Огієнкіани, порушив тему осмислення і сучасного трактування образу видатного державного діяча доби Української Народної Республіки [14].

За вивчення життя, дослідницьких праць, поетичної спадщини І. Огієнка науковець взявся ще на початку 90-х років і на сьогодні розглянув вже десятки тем: його богословську поезію, науково-педагогічну діяльність київської доби та польської еміграційної доби, філософсько-етичні погляди, історичні та літературознавчі розвідки; у 1998 р. підготував і успішно захистив кандидатську дисертацію «Іван Огієнко – дослідник давньої української літератури», також створив словник літературознавчих термінів І. Огієнка та повну бібліографію його праць.

Відомий хмельницький історик Петро Слободянок у своєму науковому виданні «Українська церква», присвяченому 2000-літтю Різдва Христового, відзначає значну роль І. Огієнка (митрополита Іларіона) у захисті української ідеї православ'я і державотворення в Українській Народній Республіці.

Автор цієї історичної розвідки, захоплюючись мужністю і мудрістю міністра освіти і віросповідань, ким був у той час І. Огієнко, наголошує на тому, що усі його рішення були правильними і далекосяжними, а саме: про здійснення богослужіння українською мовою, поширення знань з історії і культури рідного народу, створення церковних, церковно-освітніх і благодійницьких братств, формування єпархіальних музеїв, запровадження у всіх духовних установах нового українського правопису [15].

Хмельницькі дослідники старшого покоління, краєзнавці Є.П. Назаренко та А.В. Сваричевський (обидва вже покійні) також сказали своє слово про працю І. Огієнка в царині державотворення, зокрема в розвитку культури, преси, організації університетської друкарні у Кам'янці-Подільському та книгодрукування на Поділлі.

Час від часу звертаються до цієї історичної постаті О.П. Григоренко (Хмельницький національний університет), Ю.В. Телячий (Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія), С.М. Єсюнін та Т.П. Міцінська (Хмельницький обласний краєзнавчий музей).

Великий пласт маловивченого матеріалу про діяльність І. Огієнка в період визвольних змагань українського народу (1917-1920 рр.) порушив у своїх працях А.М. Трембіцький, к. істор. н., завідувач Хмельницького міського відділу Центру досліджень історії Поділля та Південно-Східної Волині Інституту історії України НАН України. Він, зокрема, проаналізував роботу І. Огієнка спільно з С. Сіцінським у Подільському Червоному Хресті [16], вивчення та висвітлення у працях І. Огієнка маловідомих сторінок історії творення та вживання ліричними і кобзарями «незрячого» мандрівного епічного мистецтва – українського аргю (таємної мови і лайки) [17].

А. Трембіцький також охарактеризував збережені в його родинному архіві фотосвітлини з історії Кам'янець-Подільського університету [18], перегорнув сторінки нью-йоркського українського часопису «Свобода», на яких публікувалися розповіді про життя і діяльність сина І. Огієнка інженера Юрія Огієнка [19], про долю і творчі здобутки українського поета Михайла Драй-Хмари, який за запрошенням І.Огієнка працював професором у новоствореному університеті [20].

Активно долучався до розроблення огієнківської теми і В.Р. Адамський (Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія). Він, зокрема, упорядкував документальний збірник «Листування Івана Огієнка 1909-1921 рр.», у якому вміщено частину його епістолярної спадщини та листи до нього від членів родини, друзів, науковців, військових, державних та церковних діячів. Це у своїй сукупності відобразило його багатовимірну діяльність нарізних ділянках культурно-освітньої, громадської та державотворчої практики у найбільш знаковий період української історії – роки революційного національного відродження [21].

Також В.Р. Адамський (разом з Б.С. Кришуком) упорядкував збірник документів про діяльність подільської «Просвіти» в період української революції 1917-1920 рр., зокрема про допомогу кам'янець-подільської міської «Просвіти» в організації державного українського університету та взаємну підтримку І. Огієнком товариств «Просвіти» [22]. Одна із останніх, опублікованих, дослідницьких статей В. Адамського розкриває характер функціонування корпорації богословського факультету Кам'янець-Подільського університету і здійснення перекладу Біблії українською мовою [23].

Науковцям, які досліджують тему життя і діяльності І. Огієнка, завжди раді допомогти працівники Хмельницької обласної наукової бібліотеки ім. М. Островського (директор Н.М. Синиця). У книжковому фонді зберігається вся, видана в Україні, наукова і творча спадщина талановитого ученого, педагога, державного, громадського, церковного та культурного діяча: історичні монографії, історико-біографічні нариси, драматичні поеми, присвячені дослідженню життя і діяльності конкретних постатей; також монографії і збірники наукових статей сучасних дослідників, чимало бібліографічних покажчиків. У практиці бібліотеки – проведення зустрічей читачів з ученими-огієнкознавцями, організація книжкових виставок до ювілейних дат І. Огієнка.

Для утвердження образу цієї знакової для Поділля постаті колектив учителів та учнів загальноосвітньої школи № 25 м. Хмельницького (директор І.Г. Душкевич) домігся у 2009 р. присвоєння цьому навчальному закладу імені Івана Огієнка. Тоді ж у школі було проведено тематичну учнівську конференцію «Життя, віддане Христу і Україні». Нині створюється музей Івана Огієнка, в

експозиції якого вже є подаровані З.О. Діденко випуски огієнківського часопису «Віра й культура», сучасні видання творів видатного ученого, випущені до його 125-річного ювілею українська двогривнева купюра, поштова марка та конверт з портретом ювіляра. У школі працює лекторська група за огієнківською тематикою. Учні, члени Малої академії, підтримують зв'язки з багатьма ученими, з Центром огієнкознавства Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, з його музеєм у рідному йому Брусиліві на Житомирщині.

Що не рік, то постать щирого захисника української історії, культури, духовних цінностей, творця багатьох добрих справ Івана Огієнка все чіткіше і повніше проявляється на наукових об'єктах України, Поділля і, зокрема, міста Хмельницького.

Список використаних джерел:

1. Огієнко Іван (митрополит Іларіон). Рятуння України / І. Огієнко (митрополит Іларіон) ; упоряд., авт. передм. і ком. М. Тимошик. — К. : Наша культура і наука, 2005. — 464 с.
2. Митрополит Іларіон. Митрополит мученик Арсеній Мацієвич : історична монографія / Митрополит Іларіон. — Вінніпег, 1964. — 280 с.
3. Біблія або Книги Святого письма Старого й Нового Заповіту. Із мови давньоєвропейської й грецької на українську дослівно наново перекладена / переклад професора Івана Огієнка. — Лондон : Українське біблійне Товариство, 1962. — 1375 с.
4. Віра й культура. — Вінніпег : Вид-во укр. наук. богословськ. тов-ва у Канаді, 1958. — №9 (62). — 33 с.
5. Віра й культура. — Вінніпег : Вид-во укр. наук. богословськ. тов-ва у Канаді, 1960. — №3 (75). — 33 с.
6. Віра й культура. — Вінніпег : Вид-во укр. наук. богословськ. тов-ва у Канаді, 1963. — №9 (117). — 33 с.
7. Білон П. Спогади / П. Білон. — Пітсбург (Канада) : Вид-во «До світла», 1956. — 136 с.
8. Наукові записки учасників програми «Просвіта». — Хмельницький : Вид-во «Поділля», 1997. — 175с.
9. Митрополит Іларіон. Преподобний Іов Почаївський. — Хмельницький : Вид-во «Поділля», 1997. — 72 с.
10. Горбатюк В. З-під трави забуття. Подільські шляхи українських письменників (Серія «Хранителі рідного слова») / В. Горбатюк. — Хмельницький : Поліграфіст-2, 2011. — 222 с.
11. Горбатюк В. Слово і меч: роман / В. Горбатюк. — К. : Ярославів вал, 2013. — 512 с.
12. Карась П. До Огієнка / П. Карась // Літературна Хмельниччина ХХ століття : хрестоматія. — Хмельницький : ТОВ «Поліграфіст», 2005. — С. 353-355.
13. Мацько В.П. Кипариси Магнесії: драматичні поеми / В.П. Мацько. — Хмельницький : Просвіта, 2002. — 47 с.
14. Мацько В.П. Внесок подільських письменників у розвиток української художньої Огієнкіани / В.П. Мацько // Іван Огієнко і сучасна наука і освіта : наук. зб. — Кам'янець-Подільський, 2012. — Вип. IX. — С. 106-111
15. Слободянюк П. Українська церква: історія руїни і відродження / П. Слободянюк. — Хмельницький, 2000. — 226 с.
16. Трембійський А.М. І. Огієнко та С. Сіцинський — чільні діячі Подільського товариства Українського Червоного Хреста / А.М. Трембійський // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: наук зб. — Кам'янець-Подільський, 2007. — Вип. IV. — С. 259-268.
17. Трембійський А.М. Арго носіїв українського «незрячого» мандрівного епічного мистецтва: стан наукової розробки проблеми / А.М. Трембійський // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта : наук. зб. — Кам'янець-Подільський, 2008. — Вип. V. — С. 110-148.

18. Трембіцький А.М. Історія Кам'янець-Подільського державного українського університету в світлинах родинного архіву / А.М. Трембіцький // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта : наук. зб. – Кам'янець-Подільський, 2006. – Вип. III. – С. 217-222.
19. Трембіцький А.М. Життєві шляхи і діяльність Юрія Івановича Огієнка на сторінках часопису «Свобода» / А.М. Трембіцький // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта : наук. зб. – Кам'янець-Подільський, 2011. – Вип. VIII. – С. 297-300.
20. Трембіцький А.М. Часопис «Свобода» (Нью-Йорк) про життєві шляхи і творчі здобутки Михайла Драй-Хмари / А.М. Трембіцький // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта : наук. зб. – Кам'янець-Подільський, 2006. – Вип. VIII. – С. 300-328.
21. Листування Івана Огієнка (1909-1921). – Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2014. – 688 с.
22. «Просвіта» Поділля в добу української революції (1917-1920) // Зб. документів та матеріалів. – Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2014. – 571 с.
23. Адамський В.Р. Корпорація богословського факультету Кам'янець-Подільського державного українського університету і переклад Біблії українською мовою / В.Р. Адамський // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка: серія Бібліотекознавство. Книгознавство. – Кам'янець-Поділ. : Кам'янець-Под. нац. у-ту, 2015. – С. 72-76.

The article dedicated to honoring the memory of Ivan Ohienko, the contribution of Khmelnytsky's scientists and writers in research and propagation of scientific, literary and translation Ohienko's works.

Key words: Ivan Ohienko, the university, «Prosvita», Church, research.

Отримано: 05.11.2015 р.

УДК 811.81.2УКР

А. М. Трембіцький

Хмельницький інститут Міжрегіональної Академії управління персоналом

«МОВА – ЦЕ НАША НАЦІОНАЛЬНА ОЗНАКА, В МОВІ – НАША КУЛЬТУРА»

У статті розкрито відношення відомого українського письменника, поета-сатирика, вченого-механіка, знаного педагога, професора, одного з активних діячів української еміграції, подолянина Степана Риндика, якого в радянські часи кваліфікували як «петлюрівця», «українського буржуазного націоналіста», «ворога українського народу», до гвалтування української мови, до тих хто не дотримувався правил українського правопису.

Ключові слова: письменник, педагог, професор, подолянин, Степан Риндик, «український буржуазний націоналіст», українська мова.

В назву статті винесено вислів Івана Огієнка про українську мову. «Рідної мови навчаємось найсильніше за перших дитячих років» – писав Митрополит Іларіон (*в миру Іван Огієнко*) і відзначав, що цей обов'язок лежить у руках матері і то не лише в ранньому дитинстві, але й у дальшому шляху дитини. Тому всі «свідомі українки мусять найбільше вчитися рідної мови й своє знання передавати дітям». «Мова – це душа кожного народу, а душа – це сам Бог у кожній людині», – продовжував думку Митрополита Іларіона – Митрополит Максим. «Творець світу дав нам українську душу, себто українську мову», – зауважував він. Нашу україн-